

Ad fontes!

Руслан Ткачук

УДК [821.161.2 + 821162.1] укр + польськ

ТВІР “SOWITA WINA” (“ПОДВІЙНА ВИНА”) МИТРОПОЛИТА ВЕЛЯМИНА РУТСЬКОГО В ІСТОРІЇ ПОЛЕМІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто релігійну полеміку уніатського митрополита Київської Церкви Веляміна Рутського з Мелетієм Смотрицьким на матеріалі твору “Sowita wina” (“Подвійна вина”), написаного у 1620 р. Висвітлено особливості побудови твору, предмет полеміки, суспільно-історичний контекст та застосування художніх прийомів ведення полеміки. Аналіз твору розкриває знання історії та світоглядно-ціннісні орієнтири вищої церковної ієрархії України на початку XVII ст., вказує на проблематику полеміки уніатів із православними богословами в контексті діалогу Сходу із Заходом в Україні.

Ключові слова: митрополит Велямин Рутський, полемічна література, нова православна ієрархія, Берестейська унія.

Ruslan Tkachuk. Metropolitan Veliamyn Rutsky's “Sowita wina” (“The Double Guilt”) in the history of polemic literature

On the basis of the work “Sowita wina” (1620), the paper explores religious polemics between the metropolitan of Kyiv Veliamyn Rutsky and Meletius Smotrytsky. The author discusses the peculiarities of the treatise's structure, the subject of polemics, its social and historical contexts and some rhetoric devices. The analysis of the text allows to outline the historical competence and the set of ethical guidelines of the highest church hierarchy in Ukraine at the beginning of the 18th century, as well as to pinpoint the core issues of the polemics between the Uniates and the orthodox theologians within the context of East-West dialogs in Ukraine.

Key words: metropolitan Veliamyn Rutsky, polemic literature, new orthodox hierarchy, the Union of Brest.

Постать митрополита Веляміна Рутського займає одне з важливих місць в історії Київської Церкви, він був задіяний у реформуванні чернецого Чину святого Василя Великого, організації устрою Київської Церкви, шкільництва. Продовження православно-уніатської полеміки в першій половині XVII ст., освіченість митр. В. Рутського та піднесення до сану митрополита зумовили написання низки полемічних трактатів, епістол, які відтворюють суспільно-політичні процеси тієї доби. Так, ведучи релігійну полеміку із православними богословами, митр. В. Рутський написав такі твори: “Sowita wina, to iest odpis na script, maiestat krola Jego Mości, honor y reputacją ludzi zacnych, duchownych y świętckych obrażaiący, nazwany Verificatiyey niewinności”; “Examen obrony to jest odpis na script Obrona Weryficatij nazwany, w którym się zgromadzenie wileńskich Zejścia Duch iustyfikuje, że nie popadło w Sowitą Winę, sobie zadana”; підготував для уніатських монастирів книжку “Ustawy Świętego Oycza Naszego Bazylego Wielkiego. Uwagi i nauki duchowne”. І. Вагилевич у праці “Pisarze polscy rusini” стверджує, що до творів митр. В. Рутського належить “Rozprawa Rusina o poprawie obrzędów greckich” [15, 179].

З огляду на здобутки митр. В. Рутського в реформуванні чернецтва в Україні, духовно-освітній поступ уніатських священнослужителів, діяльність митрополита досліджували як українські, так і польські вчені. Історики православної церкви в Україні, даючи різну оцінку процесу латинізації Київської митрополії, погоджувалися з тим, що митр. В. Рутський зумів утілити частину

реформ, висловлених в артикулах Берестейської унії. Ґрунтовне дослідження діяльності митр. В. Рутського подано в “Записках Чину Святого Василя Великого”. Зокрема, ідеться про публікації П. Підручного “Василіанський чин від Берестейського з’єднання (1596) до 1743 року” [6], “Два програмові писання Рутського: “Discursus” і “Programma Unionis” [7], а також І. Назарка “Йосиф Велямин Рутський” [5]. Важливий науковий інтерес для вивчення постаті митр. В. Рутського становлять праці М. Грушевського “Sowita wina” Рутського” [1, 245-249], М. Довбищенка “Йосиф Рутський” [3], С. Семчука “Митрополит Рутський” [9], М. Шегди “Działalność prawno organizacyjna metropolity Józefa IV Welamina Rutskiego (1613–1637)” [14], а також інших учених.

Формування нової церковної ієрархії в Україні, яке відбулося у 1620 р. за участю єрусалимського патріарха Теофана, утверджувало поділ Київської Церкви на об’єднану з Римом та православному спільноту. Митр. В. Рутський сподівався, що проведення ним реформ та збереження грецького обряду в Київській Церкві змінить думку православних священиків щодо Берестейської унії та сприятиме їх підпорядкуванню Київському митрополиту. Однак поява нової церковної ієрархії, поставленої патріархом Східної Церкви зруйнувала можливість такого зближення. Підтримка гетьманом Петром Сагайдачним Єрусалимського патріарха Теофана у висвяченні Йова Борецького на Київського митрополита порушила питання поділу церковних маєтностей між православними та уніатами, слугувала досягненню однакових прав та привілеїв, що поглибило православно-уніатське протистояння. У ХХ ст. митрополит Йосиф Сліпий, міркуючи над поставленням нової православної ієрархії в XVII ст., зауважив, що Єрусалимський патріарх “вніс велике розбиття у Церкві”, яке поставило Київську митрополію у складне становище [8, 321]. Значимість цієї події в історії Української Церкви знайшла висвітлення в полемічному письменстві, яке ввібрало найактуальніші питання суспільних і духовно-культурних відносин XVI–XVII ст.

Твір “Верифікація невинності” (1621 р.) Мелетія Смотрицького було присвячено обґрунтуванню канонічності хіротонії нової православної ієрархії, яка наштовхнулася на критику уніатів та урядників Речі Посполитої. Полеміст від імені ченців Віленського монастиря Святого Духа звернувся до польського короля, щоб зберегти візантійську церковну традицію в Речі Посполитій та відкинути Берестейську унію. Окрім доведення законності посвячення Й. Борецького, твір М. Смотрицького розповідав про переслідування віленським магістратом мирян, які трималися православної віри. Зауважимо, що завдяки наслідуванню автором біблійної поетики, зокрема книги “Плач Єремії”, застосуванню виражальних засобів риторики (антитези, ампліфікації), полеміка велася на належному художньому рівні. Так, П. Яременко, дослідник творчості М. Смотрицького, порівнював окремі фрагменти твору із жанром поезії в прозі [11, 68-69].

Полемічний трактат “Sowita wina” (“Подвійна вина”) (1621 р.) митр. В. Рутського був відповіддю на твір М. Смотрицького “Верифікація невинності”. Трактат “Sowita wina”, на відміну від твору-заклику, містив чітку структуру, яка покликала до тематики “Верифікації невинності”. Скрипт уніатів складався з передмови до читача, в якій В. Рутський дав оцінку висвяченню православних єпископів Єрусалимським патріархом Теофаном, та дванадцяти розділів, в яких розглядалися питання церковного права, теологічні відмінності, а також суспільно-історичний контекст. Для того, щоб читач міг відшукати твердження православного богослова, з яким полемізував митр. В. Рутський, на полях трактату вказано сторінки твору “Верифікації невинності”, які не було пронумеровано. Такий підхід православного богослова, на думку

митр. В. Рутського, ускладнював написання відповіді уніатами, адже між твором-закликом та твором-відповіддю формувалися міцні зв'язки. Так, автор трактату "Sowita wina" виявив вади композиції твору М. Смотрицького, як-от: відсутність нумерації, нечіткий поділ на розділи, зауважив перевагу унійних теологів у послуговуванні історичним фактажем, наведенні аргументації [13, 3].

У передмові до читача В. Рутський обґрунтував назву твору, означив його предмет та план викладу, що покликався до критикованого скрипту М. Смотрицького. Подаючи читачу тлумачення назви свого твору, митр. В. Рутський розкрив рецепцію уніатами заперечення церковної унії серед православних. Він назвав їх супротив гріхом, перебування в якому накладає на православних богословів "подвійну вину". Ця сентенція, покладена в назві твору, спонукала читача переглянути своє ставлення до церковної унії та відмовитися від її неприйняття. Так, у тексті читаємо: "Грішити – зло; але триматися гріха, боронити його, називати гріхом те, що ним не є – накладає подвійну вину" [13, 1].

Розвиваючи свою думку щодо православно-уніатської полеміки, митр. В. Рутський послуговувався художнім засобом сатири – іронією. Так, автор, відкинувши об'єктивність доведення своїх опонентів, глумливо назвав православних богословів "верифікаторами": "Утім, як вони дали своєму твору таку назву, так і ми, коли згадаємо авторів, не називатимемо їх "відступниками" чи "наливайками" (бо сьогодні гніваються на правду), але "верифікаторами" [13, 3]. Застосування цього художнього прийому мало на меті сформуванню в читача недовіру до обґрунтувань та доказів М. Смотрицького.

Від рефлексій над православно-уніатським непорозумінням митр. В. Рутський перейшов до предмета полемічного трактату, а саме, доведення нелегітимності церковної ієрархії, поставленої Єрусалимським патріархом Теофаном. Розуміючи, що висвячення православних єпископів погіршить становище уніатів, митр. В. Рутський прагнув вплинути на позицію короля Сигізмунда III в міжконфесійних відносинах і не допустити визнання нового православного митрополита та єпископів у Речі Посполитій. Для цього автор у вступній частині твору вказав на відступ від Литовських Статутів патріарха Теофана та інтенції православних отримати рівні права з уніатами.

Ведення релігійної полеміки в письменстві спонукало богословів звертатися до історичних джерел для того, щоб надати посутнє обґрунтування думки, яку вони відстоювали та пропонували християнській спільноті східного обряду. Не можна не відзначити в цьому позитивні наслідки для історичної, богословської думки в Україні. Ідеться не тільки про розгортання католицько-православної полеміки в Україні в кінці XVI ст., а й про полемічне письменство уніатів із православними в першій половині XVII ст., представником якого був митр. В. Рутський. Полемісти, сперечаючись щодо інтерпретації тих чи тих подій в історії Київської Церкви, оповідали про рідкісні рукописні матеріали, літописні свідчення. Завдяки розкриттю та тлумаченню історичних джерел у полемічних текстах церковна еліта в Україні осмислювала свою приналежність до традиції Східного Християнства, пізнавала національну самодостатність у минулих віках. Залучаючи широкі верстви суспільства до обговорення конфесійної проблематики, полемічне письменство позначилося на подоланні церковної кризи та піднесенні української культури як через звернення до свого минулого, так і засвоєння ідейно-світоглядних рухів західної культури.

У поданні митр. В. Рутським історії поставлення церковної ієрархії в Україні від X ст. виразно простежується тяжіння Київської митрополії до подолання церковного поділу Східної та Західної Церков, утвореного в 1054 р. Полеміст, оповідаючи читачу про формування зв'язків київських князів із патріархами

Східної Церкви, зауважив читачу про те, що вже у XII ст. в Київській митрополії велася спроба об'єднання із Західною Церквою. Ця ініціатива брала початок від митрополита-грека Іоанна IV і знайшла продовження в діяльності митрополита Григорія Цамблака, якого було поставлено без згоди царгородського патріарха 1415 р. Автор твору "Sowita wina" не деталізував для читача концепцію церковної унії, утім полеміст наголосив на ролі князя Вітольда в поставленні митрополита та веденні ним унійного діалогу з Папою Римським.

Митр. В. Рутський у розкритті поставлення митрополитів Київської Церкви спирався на Руську та Московську хроніки, як він зауважив у творі, а також на "давні церковні книги" [13, 10]. Цей перелік історичних матеріалів доповнюють "Хроніка" польського літописця Олександра Гвагніна та змістовна праця польського хроніста й теолога Мартіна Кромера "De origine et rebus gestis Polonorum", в якій подано відомості від найдавніших подій до 1505 р. Переконаючи читача в достовірності свідчень, митр. В. Рутський підняв питання конфлікту України та Московії за наслідування Київської митрополії та зауважив читачу відмінність між обома народами, що засвідчує усвідомлення національної ідентичності українців у XVII ст. Так, у діалозі із православним богословом, митр. В. Рутський наголосив на історичній окремішності укладачів Руської та Московської хронік: "Можемо довести все це не тільки Хроніками Руськими, але й Московськими. З цього дізнаємося правду, що письменники двох народів, між собою однак незгідних і віддавна неприязних, погоджуються в одному" [13, 11].

Полеміка митр. В. Рутського з М. Смотрицьким виявляє, яким важливим для церковної спільноти в Речі Посполитій було право. Посутнє значення, яке надавалося відстоюванню конфесійних прав, виявляє суперечка богословів, яка розгорталася подекуди над тлумаченням одного слова, щоб з'ясувати, кому з конфесій належав той чи той привілей, вільність. Так, привілей, наданий на Сеймі 1607 р. польським королем Сигізмундом III церкві "Katholickiey Greckiey" як уніатські, так і православні священники зарахували до своїх християнських спільнот. Митр. В. Рутський у згаданому привілеї не спостеріг заперечення унії, як переконував М. Смотрицький, натомість твердив про підтримку сприяння її розвитку в Речі Посполитій. Аргументуючи свою думку, він подав своє розуміння засад трактування тих чи тих привілеїв. Митрополит уважав, що тільки король Речі Посполитої, який надавав привілеї, міг дати ґрунтовне пояснення своїм управлінським інтенціям. Окрім цього, у міжконфесійній полеміці при тлумаченні прав та привілеїв, зауважив автор, неприпустимо "говорити інакше", ніж написано в документах [13, 36].

Питання нецілісного відтворення правил церковних соборів, прав та привілеїв Речі Посполитої у творі православного полеміст підійняв у розділі, присвяченому обґрунтуванню думки уніатів, що влада Константинопольського патріарха не поширюється на Київську митрополію [13, 40-54]. Так, навівши коментар М. Смотрицького до шостого канону Вселенського собору в Нікеї (325 р.), митр. В. Рутський заперечив наявність у досліджуваному правилі згадки про священницький чин патріарха та засади відносин між православними архієреями: "Верифікатор вільно приводить шостий Канон Собору Нікейського, нібито в ньому було: якщо хтось без відома свого патріарха був посвячений іншим патріархом, нехай кожен такий єпископом не зветься. Там жодної згадки про патріарха немає. Але написано, якщо єпископ без волі митрополита святився, то він не єпископ. Для чого не подав так, як там написано?" [13, 46]. Об'єктивність спостереження митр. В. Рутського підтверджують книжки, в яких зібрано оригінальні тексти правил вселенських і помісних соборів. Зокрема, у "Книзі правил" читаємо: "Взагалі ж нехай буде відомо таке: якщо хтось без

дозволу митрополита буде єпископом поставлений, про такого Великого Собор визначив, що він не повинен бути єпископом” [4, 26].

Цей фрагмент розкриває непоступливість полеміки між уніатами та православними богословами задля доведення свого міркування перед читачем, яким були можновладці, інтелектуальна та управлінська еліти Речі Посполитої. Полемісти, ведучи суперечку, прагнули знайти підтримку в церковному праві, яке обґрунтовувало їхні дії. Так, православна спільнота, здобувши встановлення нової церковної ієрархії Єрусалимським патріархом Теофаном, намагалася розкрити послідовність та значення церковних канонів щодо відносин між священнослужителями, не вдаючись до їх детального відтворення, щоб отримати підтримку права, яке визначало вільну діяльність та розвиток православної церкви за межами Берестейської унії. Такий спосіб полеміки православних богословів отримав негативну оцінку серед уніатів. Автор “*Sowita wina*” у тлумаченні причин зміни тексту церковного канону М. Смотрицьким вказав на його прагнення уникнути полеміки з уніатами, оскільки згадане правило Нікейського собору стосувалося посвячення М. Смотрицького в сан єпископа без згоди митрополита Київського, ким у той час був В. Рутський. Полеміст наголосив на цій суперечності, застосувавши художній прийом сатири, у творі читаємо: “Боявся, напевно, щоб не подати нам кий для шмагання своїх свідків. Утім за нагадування дякуємо. Пригадай це їм, коли Митру¹ кладуть на голову, що вони не єпископи силою шостого Канону Собору Нікейського, бо посвячені на Руські владцтва без волі Митрополита Руського” [13, 46-47].

Розкриття митр. В. Рутським “соборності” Церкви, а також звернення до вчення Вселенських соборів, виявили читачеві спільність коріння православних та католиків, змалювали засади їх діалогу до 1054 р., які ґрунтувалися на визнанні авторитету Римського архієпископа. Завдяки покликанню до історії Церкви, полеміст обґрунтував правову можливість вийти з-під юрисдикції Царгороду та порушив контроверсійне питання полемічного письменства на межі XVI – початку XVII ст. примату Папи Римського. Розвиваючи тему першості Папи Римського, полеміст покликався не тільки на питання історії Церкви, розлогі богословські міркування, написані для М. Смотрицького, а й наводив приклади, зрозумілі суспільній еліті в Україні. Для того, щоб пояснити правило Вселенського собору в Нікеї, в якому зазначалося про дотримання влади Олександрійського, Антіохійського, Римського єпископів у своїх провінціях, митр. В. Рутський подав приклад меж єпископств у Київській митрополії. Так, писав полеміст, до Київської митрополії входили Володимирське, Полоцьке єпископства, справами яких урядували поставлені єпископи. Проте всі єпископства, незважаючи на свою автономію, підпорядковувалися Київському митрополиту. Подібна модель, твердив митр. В. Рутський, функціонувала у Вселенській Церкві до часу проведення Нікейського собору (781 р.), коли юрисдикцію Папи Римського визнавали патріархи Східного Християнства [13, 47]. Для підтвердження цього митр. В. Рутський подав відомості про те, що без згоди Римського архієпископа не відбувалися Вселенські собори, а також випадок в історії Церкви, коли Папа Римський усупереч волі візантійського імператора усунув Царгородського патріарха та поставив іншого.

До питання примату Папи Римського митр. В. Рутський звертався в наступних розділах твору “*Sowita wina*”. Утім, окрім тлумачення юрисдикційної повноти Римського архієпископа в контексті церковного права та історичної традиції, богослов подав обґрунтування зверхності Римського архієпископа, звертаючись до історії зі Святого Письма про повернення спільноти ізраїльтян

¹ Митро – богослужбовий головний убір єпископа та ієреїв.

на чолі з Мойсеєм до обіцяної землі. Трактування митр. В. Рутського засвідчує значний розвиток богословської думки в Україні в той час та наповнення життя церковних ієрархів біблійним змістом. Так, священнослужителі прагнули відшукати подібні обставини суспільних відносин на сторінках Біблії та пов'язували свої вчинки з виконанням Божого провидіння. Пізнання духовного життя митр. Іпатія Потія та В. Рутського, їх наступників, діяльність яких заклала підвалини освітньо-науковому поступу, передумови розвитку чернецтва в Україні, дають можливості вийти за межі трактування суспільно-церковних відносин у контексті здобуття мирських цінностей, як-от: церковні маєтності, єпископський чи митрополичий сан тощо. Критику цього підходу зауважено в наукових працях Б. Гудзяка [2], В. Мокрого [12], С. Сенік [10]. Це засвідчує на перспективу пояснення ідеї укладення Берестейської унії та її подальше збереження у спосіб пошуку мотиваційних домінант, сформованих у системі християнських цінностей, завдяки яким, усупереч історичній традиції та волі більшості, було порушено суспільно-церковні відносини в Україні, що сприяло піднесенню знань. Підтвердженням зіставлення історико-культурних обставин XVI–XVII ст. з текстами Святого Письма, спроби знаходження у біблійних книгах відповідей на присутні питання тієї доби, слугує вступ у творі “Sowita wina”, в якому полеміст розвинув обґрунтування примату Папи Римського в контексті старозавітної історії Корея, Датана, Авірона та Авнана, котрі понесли покуту за розірвання єдності ізраїльтян на шляху до обіцяної землі [13, 55].

Твір “Sowita wina” митр. В. Рутського становить наукове зацікавлення у вивченні історико-культурних процесів на межі XVI–XVII ст. через тлумачення утворень та функціонування таких назв християнських спільнот як “уніати”, “схизматики”, “наливайки”. Уживання цих найменувань отримало значне поширення в той час, набуваючи різних конотаційних відтінків. Наприклад, митр. Іпатій Потій називав православну спільноту, яка протистояла церковній ієрархії Київської митрополії, “наливайками”, вкладаючи в семантику цього слова контекст бунту, руйнування укладу церковних відносин [1, 241-242].

Митр. В. Рутський зауважив негативне сприйняття серед православної спільноти таких номінацій як “схизматики”, “наливайки”, “кривдники маєстату короля Речі Посполитої” [13, 54] і подав розуміння цих характерологічних назв, які були пов'язані з ідеєю відновлення єдності Східної та Західної Церков у XVI–XVII ст. Автор указав на те, що слово “схизма” грецького походження та означає “розірвання”, а в питаннях церковних – “відірвання складових частин тіла від голови”. Утім, звертаючись до біблійної історії ізраїльтян та інституційної полеміки між Східною та Західною Церквами, автор подав читачу уточнення, що “не кожен відступ від голови” [13, 55] необхідно трактувати як негативне явище руйнування, що вкладається у значення слова “схизма”. У коментуванні правомірності відступу спільнот від своїх провідників митр. В. Рутський визначав апостольське приємство та участь Бога в поставленні священнослужителя. Полеміст навів приклад поділу Ізраїльського царства на Юдею та Ізраїль. Ця біблійна ілюстрація слугувала митр. В. Рутському обґрунтуванням можливості відступити від найвищої влади, оскільки Ієровоам, виконуючи Господній задум, відділив десять колін Ізраїлевих від сина Соломона – Ровоама, царство котрого після Сихему поширювалося на коліна Юди та Веніамина. У своєму коментарі згаданої історії, яка виясняла читачеві значення слова “схизма” та об'єктивність його застосування для називання православної спільноти, митр. В. Рутський досить розлого описав руйнівні наслідки “розірвання”, яке призвело до загибелі відступників та повалення Північно-Ізраїльського царства. Розвиваючи цю думку, автор прагнув заперечити вживання слова “схизма” стосовно уніатів, оскільки митр. Михайло Рогоза та православні

єпископи на Берестейському соборі розірвали зв'язки із Царгородським патріархом, якому підпорядковувалася Київська митрополія від X ст. Із цією метою митр. В. Рутський, відштовхнувшись від доведень М. Смотрицького, подав модель порівняння церковної ієрархії з урядниками Речі Посполитої, яка обґрунтовувала законність Берестейської унії. Так, полеміст умовно назвав Римського архієпископа королем, патріархів – воєводами або тетрархами, митрополитів і єпископів – меншими урядниками. Згідно із цим судженням, твердив полеміст, відступником не може бути названо того, хто відступив від воєводи, але залишився підданим королю (“тільки би залишився при найвищому”) [13, 57].

У полемічному письменстві поберестейської доби характерологічну назву “наливайки” знаходимо вперше у творах митр. Іпатія Потія, котрий надав їй негативного змісту. М. Смотрицький у “Верифікації невинності” обурився прикладанням уніатами згаданої назви до православної спільноти, переконуючи читача в тому, що “наливайками” у значенні “своєвільники”, “бунтівники” можуть бути названі їх опоненти, які відступили від Царгородського патріарха [1, 241-242]. М. Грушевський в “Історії української літератури” в розповіді про відновлення православної ієрархії написав, що “прізвище “Наливайків” злобно і незаслужено кинене на православних Потієм” [1, 197]. Утім автор “Sowita wina” не деталізував це питання, зауваживши те, що номінатив “наливайки” на позначення православних у Речі Посполитій дістав широке побутування в суспільстві без участі уніатів. Прийняття цієї думки вносить корективи в розуміння походження цієї назви та засвідчує те, що митр. Іпатій Потій не був творцем у своєму полемічному мовленні згаданого зображувально-виражального засобу “наливайки”, а відтворив сприйняття окремими верствами суспільства полеміки уніатів із православними: “В імені “наливайків” нічим вам не винні. Не від нас пішло: *vox populi*, а також *vox Dei*” [13, 59].

Інтерпретація митр. В. Рутський новопоставлених ієрархів як кривдників королівського маєстату порушувала насамперед політичну складову та сприяла залученню до міжцерковної суперечки урядників Речі Посполитої. Для того, щоб здобути підтримку польського короля, полеміст увів до тексту спостереження уніатів, які виявляли нехтування прав православними, втручання у справи державного управління. Ішлося не тільки про поставлення нової церковної ієрархії без дотримання королівських універсалів, що уніати прирівнювали до державної зради (*laesae Maiestatis* [13, 59]), а й відвернення мирян від виконання своїх обов'язків перед державою. На підтвердження цієї думки полеміст подав розповідь про втручання патріарха Феофана у військовий конфлікт Речі Посполитої та Московії, як-от: засудження козаків за похід на Московію, що відбувався за домовленістю з королем, внаслідок чого запорожці присягнули ієрарху не йти війною на православний Схід. Цей опис увиразнює те, що суперечка всередині Київської Церкви позначилася на укладення у другій половині XVII ст. військово-політичного союзу України з Московією, який значною мірою звертався до контексту православного віровизнання обох народів та заперечення Берестейської унії [13, 62]. Отже, православно-католицька полеміка в Речі Посполитій, що наприкінці XVI ст. поширилися всередині Київської Церкви, вплинула на занепад Речі Посполитої та підштовхнула Україну до політичних контактів, які поглибили фрагментарність українського суспільства.

Автор “Sowita wina” в полеміці з М. Смотрицьким сформував розуміння ідентичності уніатів, яке в той час було розмитим. Скажімо, М. Смотрицький називав уніатів “люд без імені, гермафродити, ні птах – ні звір” [13, 79], сатирично змальовуючи нерозуміння тожсамості уніатів у суспільстві. Попри

те, що артикули Берестейської унії проголошували суверенність Київської митрополії та збереження грецького обряду, незгода частини православних священників із церковним поєднанням внесла розбиття у трактування новоутвореної спільноти. Відповіддю на цю нагальну потребу обрядово-догматичного обґрунтування об'єднаної Київської Церкви був почасти твір митр. В. Рутського "Sowita wina". У своїй полеміці з М. Смотрицьким уніатський полеміст подав визначення ідентифікації уніатів, яке він пов'язував із висловом єпископа Барселонського Пакіана, написаному в листі до Семпроніана: "Ім'я нам – християни, а прізвище католики" [13, 88]. Так полеміст прагнув наголосити на приналежності своєї спільноти до вселенської церкви, яка звершилася завдяки Берестейській унії.

Твір "Sowita wina" займає помітне місце в історії православно-уніатського діалогу, збереженого в давніх полемічних текстах насамперед завдяки рецепції митр. В. Рутським церковно-суспільних відносин у першій половині XVII ст. і розкриттю світоглядно-ціннісних орієнтирів ієрархії Київської митрополії. Подальше вивчення комунікативних стратегій полеміки митр. В. Рутського та пізнання змісту богословської проблематики сприятиме цілісному розкриттю української полемічної думки поунійної доби.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Грушевський М.* Історія української літератури. – К., 1995. – Т. VI. – 708 с.
2. *Гудзяк Б.* Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії. – Львів, 2000. – 426 с.
3. *Довбищенко М.* Йосиф Рутський // *Історія України в особах.* Литовсько-польська доба. – К., 1997. – С. 179. – 188 с.
4. *Книга правил святих апостолів, вселенських і помісних соборів, і святих отців.* – К., 2008. – 367 с.
5. *Назарко І.* Йосиф Велямин Рутський // *Київські і галицькі митрополити.* Біографічні нариси (1590–1960). – Рим, 1962. – С. 17–36.
6. *Підручний П.* Василіанський чин від Берестейського з'єднання (1596) до 1743 року // *Analecta OSBM.* – Roma, 1988. – Vol. XIII. – С. 92–183.
7. *Підручний П.* Два програмові писання Рутського: "Discursus" і "Programma Unionis" // *Analecta OSBM,* Roma, 1974. – Vol. IX – С. 24–46.
8. *Сапеляк А.* Київська церква на слов'янському сході. Канонічно-єкуменічний аспект. – Буенос-Айрес, Львів, 1999. – 231 с.
9. *Семчук С.* Митрополит Рутський. – Торонто, 1967. – 104 с.
10. *Сеник С.* Українська церква в XVII ст. // *Ковчег.* – Львів, 1993. – С. 25–71.
11. *Яременко П.* Мелетій Смотрицький. Життя і творчість. – К., 1986. – С. 66.
12. *Мокру W.* Unia w procesie syntezy kultury bizantyńskiej i łańcińsko-polskiej // *Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze.* – Kraków, 1996–1997. – Т. V-VI. – С. 69–76.
13. *Rutski W.* Sowita wina to jest odpis na script, Maiestat Krola Iego Msci honor y reputatia Ludzi Zacnych Duchownych y Swieckich obrażaiacy, nazwany, Verificatia Niewinnosci. – Wilno, 1621. – 123 s.
14. *Szegda M.* Działalność prawno organizacyjna metropolity Józefa IV Welamina Rutskiego. – Warszawa, 1967. – 211 s.
15. *Wagilewicz J.* Pisarze polscy rusini. – Przemysł, 1996. – 318 s.

Отримано 16 жовтня 2014 р.

м. Київ